

Anna Józefowicz
UNIwersYTET W BIAŁYMSTOKU

Książki stymulujące kreatywne myślenie i twórcze działanie – przykłady najnowszej literatury dla dzieci w młodszym wieku szkolnym

ABSTRAKT

W tekście zaprezentuję wybrane, w mojej opinii ambitne książki dla dzieci, wydane na polskim rynku w ciągu ostatnich 4 lat (książki z Listy Honorowej IBBY, książki nagradzane przez IBBY w konkursach Książki Roku, a także książki ze Złotej Listy książek do czytania dzieciom opracowanej przez fundację ABCXXI „Cała Polska czyta dzieciom”), które ukazują przykłady niecodziennych aktywności niezwykle, twórczych, kreatywnych ludzi. Wybrałam też książki wyróżniające się stroną graficzną, łączące ciekawą dydaktycznie fabułę z artystyczną oprawą estetyczną, a więc będące swoistego rodzaju dziełem sztuki. Przedstawię propozycje wykorzystania proponowanej literatury w trakcie zajęć z dziećmi jako pomoc w rozwijaniu twórczego potencjału dzieci, uwrażliwianiu na drugiego człowieka oraz kreatywnej zabawie.

SŁOWA KLUCZOWE: twórczość, kreatywność, sztuka, dziecko, literatura dla dzieci

Books stimulating creative thinking and creative action – examples of recent Polish literature for children of early primary school

ABSTRACT

The text will present selected, in my opinion, ambitious books for children issued on the Polish books market in the past five years. The criterion for the selection of literature to analyze the problems were books submitted to the IBBY “Book of the Year” contest, which has been held since 2010. Out of more than 200 analyzed books, I have chosen books which show examples of extraordinary activity of unusual, creative people. I also chose books outstanding by their graphic side, books combining an interesting didactic story with the artistic esthetic luminaire, i.e. books being a kind of work of art. I propose how to use this literature during the classes with children as an aid in developing their creative potential.

KEY WORDS: creativity, art, a child, literature for children

¹ www.ibby.pl

Wprowadzenie – rola literatury w kształtowaniu postawy twórczej u dzieci

Wartością wyższego rzędu, daną jednakże nie każdemu człowiekowi, jest wartość samorozwoju, samodoskonalenia. Trudno o nią, kiedy człowiek ma konkretne, mało rozwojowe myślenie o sobie i o otaczającej go rzeczywistości. Samorozwój, samodoskonalenie łączy się z byciem kreatywnym, pomysłowym, twórczym, a rozwój tych cech zaczyna się w już we wczesnym dzieciństwie i jest połączony z pracą wychowawców nad wyobraźnią dziecka. Dobrze rozwinięta wyobraźnia jest niezbędna w każdej dziedzinie życia do osiągania sukcesów i nie chodzi tu o pozostanie w świecie fikcji, lecz przenoszenie swojego potencjału twórczego do codziennych sytuacji. Władysław Tatarkiewicz twierdzi, że w XX wieku twórcą jest każdy człowiek zdolny do wytwarzania nowości, nowego dzieła lub nowego działania, a twórczość oznacza każde działanie człowieka wykraczające poza schemat (Tatarkiewicz, 1982, s. 291). Wenancjusz Panek dodaje, że ważna dla twórczości jest umiejętność celowej i dokładnej obserwacji życia, przyrody, ludzi (Panek, 1990, s. 31). Postawę twórczą wśród dzieci rozwijać możemy poprzez pracę z dobrze dobranym tekstem literackim i przy własnym zaangażowaniu twórczym.

Zdaniem Ireny Wojnar, książkom można przypisać rolę wychowawcy kształtującego wrażliwość estetyczną konieczną do przeżywania i poznawania wartości sztuki. Utwory literackie pozostawiają pole swobodnej grze wyobraźni i stwarzają możliwość własnej twórczej interpretacji odbieranego dzieła (Wojnar, 1965, s. 21). Podobny pogląd prezentuje Stefan Szuman twierdząc, że obrazy i ilustracje w książkach oglądane w dzieciństwie utrwalają się w pamięci tworząc wzorce wyobrażeniowe i poprzez to wzbogacają dziecięcy świat wewnętrzny, wpływają na całokształt formującej się osobowości, poczucie estetyki i sposób odbioru sztuki w latach późniejszych (Szuman, 1960, s. 174-145).

Literatura może sprzyjać rozwijaniu postaw twórczych dzieci, wyzwaniu ekspresji słownej, teatralnej czy plastycznej. Książki uruchamiają w dziecku możliwości interpretacyjne i kreatywne pobudzając jego wyobraźnię do tworzenia obrazów przedstawiających literacką treść. Umożliwienie dziecku wejścia poprzez literaturę w rolę twórcy pobudza jego kreatywność, chęć do działania, do tworzenia i bycia aktywnym w różnorodnych sferach. Nawet po zakończeniu lektury dziecko jest w stanie stworzyć w umyśle nowe historyjki modyfikując ich treść albo wzbogacając o nowe, nie występujące w tekście elementy. Jednocześnie dziecko uczy się odróżniać wykreowaną przez literaturę i własną wyobraźnię fikcję od otaczającej je rzeczywistości. Duży wpływ literatury na kształtowanie wyobraźni i postawy twórczej łączy się także z pobudzaniem zainteresowań, które w przyszłości mogą stać się wyznacznikiem dorosłych aktywności zawodowych, hobbystycznych czy artystycznych. Pobudzenie wyobraźni poprzez obcowanie z książką przygotowuje

też dziecko do wejścia w świat dorosłych, w którym pomysłowość, kreatywność i umiejętność oryginalnego ujmowania rzeczywistości jest bardzo ważna i pozwala odnieść sukces. Wiemy, że istotą indywidualności jest nie tylko mądrość, intuicja, oryginalność, ale też właśnie kreatywność. Znajomość literatury przez dziecko wydaje się niezbędna do bycia twórczym w życiu dorosłym, do wykazywania się inwencją, niebanalnym podejściem, innowacyjnością w rozwiązywaniu problemów.

Współcześnie zauważamy cechy kryzysu czytelnictwa wśród dorosłych i dzieci, co określić można jako swoistego rodzaju walkę między słowem a obrazem wizualnym, a co za tym idzie, nabieraniem przez książkę cech produktu – kolorowego, atrakcyjnego, który ma się sprzedać. Nawet klasyczne baśnie wydawane są w formie streszczeń i z oryginałem literackim łączy je tylko tytuł.

Poniżej w tekście zaprezentuję wybrane, w mojej opinii ambitne książki dla dzieci, wydane na polskim rynku w ciągu ostatnich 5 lat (książki z Listy Honorowej IBBY, książki nagradzane przez IBBY w konkursach Książki Roku, a także książki ze Złotej Listy książek do czytania dzieciom, opracowanej przez fundację ABCXXI „Cała Polska czyta dzieciom”), które ukazują przykłady niecodziennych aktywności oraz niezwykłych, bo kreatywnych ludzi. Wybrałam też książki wyróżniające się stroną graficzną, łączące niebanalną fabułę z oprawą estetyczną, a więc będące swoistego rodzaju dziełem sztuki. Literatura ta może posłużyć do rozbudzania postawy twórczej u czytelnika. Przedstawię propozycje wykorzystania proponowanej literatury w trakcie zajęć z dziećmi jako pomoc w rozwijaniu twórczego potencjału u dzieci, uwrażliwianiu na drugiego człowieka oraz kreatywnej zabawie.

Niezwykli ludzie, niebawale pomysły, niebanalne wydania – przykłady literatury rozwijającej kreatywność

Według Krzysztofa J. Szmidta twórczość jest postawą, stylem działania człowieka, umożliwiającą mu pokonanie rutyny, nawyków, schematów myślenia i działania. Aby dany wytwór uznać za dzieło twórcze, musi on spełniać kryteria nowości, oryginalności ale też społecznej użyteczności i ponadczasowości (Szmidt, 2007). Dlaczego więc, mówiąc o jednym z najwybitniejszych poetów polskich – Julianie Tuwimie i jego właśnie ponadczasowej poezji, nie wspomnieć o małym Julku jakim był? O dzieciństwie Juliana Tuwima opowiada książka Agnieszki Frączak, *RANY JULEK. O TYM JAK JULIAN TUWIM ZOSTAŁ POETĄ* (Frączak, 2013). Mały Julek miał mnóstwo pasji, interesowało go wszystko co dziwaczne, niezwykle, np. książki o diabłach, potworach, wymarłych językach, stare mapy, kalendarze. Jak sam wspominał „(...) gdyby istniała katedra dziwologii mógłbym wyklądać ten przedmiot” (Frączak, 2013, s. 58). Jego pasje dorośli określali mianem psot lub bzików. Dopadł więc Julka

bzik pirotechniczny, lingwistyczny, jednakże te wszystkie bziki „(...) prowadziły do tego najważniejszego bzika: poezji” (Frączak, 2013, s. 68).

Julian Tuwim był przykładem człowieka wychodzącego poza proste recepty i zgodnie z twierdzeniem Panka (Panek, 1990) posiadającego niezbędny dla osobowości twórczej zmysł obserwacji.

Książka obfituje w najróżniejsze fragmenty poezji autora, mające swój początek w językowych zabawach. Czytelnik łatwo zauważy tu mądrość najbliższych Julkowi osób dorosłych wspierających, a nie hamujących aktywność i pomysłowość dziecka, co ma wyraz w afirmacji spontaniczności dziecka, dawania mu możliwości bycia sobą.

Od 2012 roku wydanych zostało na gruncie polskim kilka książek, które przybliżają w nietuzinkowy sposób niby znane nam, a jednak nieznanne okolice polskich miast czy też żyjących dawniej ludzi – także bardziej lub mniej znanych.

Jedną z takich powieści jest *TAJEMNICA KLUCZA, CZYLI O TYM, CZEGO ZOSIA, I BOGUŚ SZUKALI NA SASKIEJ KĘPIE*, autorstwa Ewy A. Franowskiej (2013), w której to rodzeństwo za pomocą magicznych kluczy poznaje dawny, artystyczny klimat warszawskiej dzielnicy – Saskiej Kępy, zagląda do mieszkań żyjących tam ówczesnie sławnych ludzi np.: Aliny i Czesława Centkiewiczów, Witolda Lutosławskiego czy Agnieszki Osieckiej. Książka pokazuje kilka miejsc, których na Saskiej Kępie już nie ma – wyburzone kino Sawa czy kąpieliska istniejące przed wybudowaniem basenów przy Wale Miedzeszyńskim. Mamy tu powieść edukacyjną stylizującą ciekawość poznawczą dziecka, korzystającą z elementów powieści przygodowej – stopniowania napięcia, tajemnicy, konieczności wykazania się pomysłowością i odwagą bohaterów.

O Warszawie, ale sprzed wieków opowiada Dorota Sidor w interaktywnej książce *GDZIE JEST WYDRA, CZYLI ŚLEDZTWO W WILANOWIE* (Sidor, 2012). Czytelnik prowadzi tu śledztwo na dworze Jana III Sobieskiego w Wilanowie, szukając ukochanego pieszczocha samego króla – królewskiej wydry. Tym sposobem poznaje dawne obyczaje dworskie, fakty historyczne, słownictwo, jednakże nie robi tego jak w tradycyjnej powieści, śledząc fabułę strona po stronie, ale ma wybór i możliwość „skakania” po proponowanych stronach. Taka formuła czytania nie po kolei przypomina planszową grę, kiedy to za każdym razem możemy wyrzucić kostką inną cyfrę i „skoczyć” na inne pole. Tak więc powieść nie tylko zaskakuje nas oryginalnie podaną fabułą, gdzie szukanie zaginionej wydry służy zaciekawieniu dzieci historią, ale też nowatorską formą gry, zabawy, ekspresyjnych ilustracji oddających świetnie nastroje bohaterów. Książka może stać się inspiracją do opowiedzenia różnych przygód czytelnika w podobnej formie, co sprzyjałoby pracy nad porządkowaniem zdażeń, ich logicznością, ale też przemyśleniem elementu niespodzianki.

Jeżeli chcemy nadal kreatywnie podróżować po Polsce, pomocą może posłużyć nam niebywale precyzyjnie artystycznie wydana powieść Iwony Chmielew-

skiej CZTERY STRONY CZASU (Chmielewska, 2013) z ilustracjami samej autorki². Tekst koresponduje z ilustracją, która jest tak samo ważna. Tym razem poznajemy historię życia codziennego mieszkańców Torunia od 1500 roku. Autorka zaproponowała czytelnikowi koncepcję „zaglądania do okien” mieszkańców Torunia przez sześć kolejnych wieków. „W każdym z czterech mieszkań, przez okna których widać jedną z czterech tarcz zegara, spędzimy krótką chwilę, jaka mija w momencie wybicia pełnej godziny. Zajrzyjmy tam co sto lat, o innej porze dnia i roku” (Chmielewska, 2013, s. 15). To zegar, a właściwie czas który odmierza, może być tu bohaterem. Może, ponieważ opowieść poprzez prostotę tekstu i bogactwo symbolicznych ilustracji nasuwa różne skojarzenia. Tak więc dla jednych może być to parabola przemijania, dla innych służyć może jako inspiracja do zainteresowania się historią sztuki, mody, tradycji, kuchni poszczególnych epok od późnego średniowiecza po XX wiek, a jeszcze inni zwrócić mogą uwagę na wątki międzykulturowe: „Polacy, Żydzi, Niemcy mieszkający przy rynku od wieków otwierają kluczami drzwi, przynoszą zakupy, myją naczynia, czeszą włosy, siadają do stołu, przytulają dzieci, chorują, ziewają (...) Robią codziennie to wszystko, co zwykle robią ludzie – teraz i pięćset lat temu” (Chmielewska, 2013, s. 6).

W trzech wymienionych powyżej powieściach tropimy życie codzienne ludzi i ich życiowe przestrzenie w różnych epokach, ale to właśnie z owej zwyczajności, codzienności wyłania się wielka historia.

Nawiązując do książki Iwony Chmielewskiej, która potrafi głęboko poruszyć wyobraźnię czytelnika dziecięcego jak też dorosłego, wyeksponować chciałam kolejne dwie pozycje literackie adresowane do dzieci w młodszym wieku szkolnym, które proponuję jednak do wspólnego czytania dziecko – dorosły ze względu na możliwości twórczej pracy z tekstem, szczególnego rodzaju fantazjowanie.

Książka Lilianny Bardijewskiej KSIĘŻNICZKA KORONKA I KSIĄŻĘ HAFCIK (Bardijewska, 2012) to pozycja wydana niezwykle estetycznie, złożona za zdjęć – ilustracji haftów i koronek. Owe ilustracje dobrze jest połączyć z lekcją pokazową haftu i koronkarstwa, mogą one także stać się inspiracją do wykonania teatrzyku, w którym zagrają wykonane z tychże materiałów postaci marionetek czy pacynek. W warstwie fabularnej opowieść niesie przesłanie, jak niebezpieczne są wąskie poglądy, dzielenie i wszelkie segregowanie. „Niech się spruje to, co nas krępuje!” – tak krzyczą pod koniec opowieści bohaterowie, podkreślając twórcze piękno różnic (Bardijewska, 2012, s. 29). Książka adresowana jest do dzieci najmłodszych, a najłatwiej już u dzieci w wieku przedszkolnym kształtować umiejętność widzenia inaczej (np.: tworzenie metafor, szukanie nowych zastosowań przedmiotów) w połączeniu z zabawą. Wiele lat temu Joanna Papuzińska, ale też Jan Cieślowski, wysunęli postulat upowszechniania

² Iwona Chmielewska wydała równie inspirującą twórczo książkę pod tytułem *Cztery zwykle miski*, gdzie to w duchu recydingu opowiada o społecznej znieczulicy i mimo to sensie tworzenia.

nianiu czytelnictwa wśród najmłodszych, ubogacając jego repertuar zabawą, która jest przecież naturalnym żywiołem dziecka (Papuzińska, 1992; Cieślowski, 1985).

Istotnym elementem twórczości jest poczucie humoru, tak więc człowiek tworzy potrafi śmiać się razem z innymi ludźmi, ale nie z ludzi. Poczucie piękna i poczucie humoru znamionują człowieka twórczego. Przykładem stymulowania kreatywności poprzez próbowanie nowych rozwiązań, posługiwanie się żartem, humorem i szukaniem pozytywnych inspiracji wokół jest książka Marcina Pałasa B@JKI (Pałasz, 2012). Mamy tu fantazjowanie, łączenie nietypowych skojarzeń, odbieganie od obowiązujących manier w nawiązaniu do znanych motywów baśniowych. Tak więc na nowo odczytane baśnie (KRÓLEWNA ŚMIESZKA, ZIELONY KAPTUREK, SMOK PODWAWELSKI, BABA DŻAGA) bawią, zadziwiają i prowokują do dalszych pomysłów, w zabawę „co by było gdyby” np. smok wawelski obudził się w czasach współczesnych. Tworzenie sytuacji zadawania otwartych pytań dziecku (dlaczego? co sądzicie? a co by było, gdyby? a gdyby było inaczej?) i pozwalanie na odpowiedź wzmacnianą pochwałą, docenieniem, to jedna z zasad uwalniania potencjalnych zdolności kreatywnych ucznia.

Rozwojowi twórczego myślenia może sprzyjać pasja zamiłowania do sztuki współczesnej i szukanie możliwości podążania w różnych kierunkach. Bariery umysłowe, sztywność myślenia przeszkadza nam bowiem w byciu kreatywnym (Szmidt, 2007, s. 197). Toteż, seria książek, w której już same rozwinięcia skrótów tytułów są twórcze: D.O.M.E.K. CZYLI DOSKONAŁE OKAZY MAŁYCH I EFEKTOWNYCH KONSTRUKCJI (Machowiak, Mizieliński, 2008), S.Z.T.U.K.A., CZYLI SZALENIE ZAJMUJĄCE TWORY UTALENTOWANYCH I KRŃĄBRNYCH ARTYSTÓW (Cichocki, 2011), D.E.S.I.G.N., CZYLI DOMOWY ELEMENTARZ SPRZĘTÓW I GRATÓW NIECODZIENNYCH (Solarz, 2010) i M.O.D.A., CZYLI METKI, OBCASY, DŻINSY, ADIDAS (Świeżak, Bogucka, 2011), nie pozwala czytelnikowi w przyjmowaniu jednego stanowiska dotyczącego funkcji sztuki, mody, czy mieszkania, pozwala natomiast na szerokie spojrzenie i zadziwienie.

Czy można podać przepis na domek? – otóż tak, i to jakże błyskotliwie. „Składniki: jeden lub więcej sławnych architektów, jedno wolne miejsce, garść świeżych pomysłów, trzy do czterech fur pieniędzy, po czym wszystko wymieszać, wstrząsnąć i odstawić na pięć miesięcy. Gotowy domek podawać z mieszkańcami” (Machowiak, Mizieliński, 2008, IV str. okładki). D.O.M.E.K. to książka – przewodnik po najciekawszych współczesnych domach świata. Przykłady oryginalnych, ekstrawaganckich, odważnych konstrukcji to wyraz pomysłowości wybitnych architektów. Czytelnik wędrując po domach wszerej i wzdłuż kuli ziemskiej doświadcza dowodów ludzkiego geniuszu, rozbudzonej wyobraźni ale też pracowitości. Zaglądając do domu norki, rury, bąblowca, kontenera, walizki, motyla, żółwia, śmieje się, dziwi, wyobraża ciąg dalszy, zastanawia nad użytecznością, wykorzystanym materiałem, stawia mnóstwo pytań, nie pozostaje obojętny.

W części S.Z.T.U.K.A dziecko także dostaje wzorzec aktywnego, twórczego działania z zaakcentowaniem symbiozy z naturą oraz poczucia humoru.

Po zapoznaniu się z pozostałymi częściami serii, dziecko utwierdzić się może w przekonaniu jak niezwykle przygodą jest sztuka, jak warto być czujnym i wrażliwym na to, co jest dosłownie wokoło. Każda z ksiązek tłumaczy kulturę i sztukę różnych części świata ostatnich dziesięcioleci, co w przypadku młodego odbiorcy może przynieść efekt zaciekawienia odmiennymi tradycjami. Przekazywanie informacji o innych kulturach można osiągać poprzez dzieło sztuki, a uzyskana wiedza prowadzi do lepszego porozumienia między ludźmi, akceptacji różnorodności. W efekcie dziecko poprzez kontakt ze sztuką jest bardziej kreatywne, twórcze i pomysłowe. Stąd też, sztuka nie służy tylko jako forma urozmaicenia zajęć, ale jako ważny środek przekazu informacji (Kamińska, 2005, s. 110).

Istotne wydaje się przytoczenie dwóch propozycji ksiązek – leksykonów znakomicie stymulujących wyobraźnię i podkreślających odwagę w działaniu nawet wbrew przyjętym ogólnie zasadom. Pierwsza to: CO Z CIEBIE WYROŚNIE? Aleksandry i Daniela Mizielińskich – znakomita literacka pożywka dla dziecięcej wyobraźni i inspiracja do snucia nieskrępowanych marzeń o własnej dorosłej przyszłości. W lekki sposób prezentowana jest tu młodemu czytelnikom wiedza o najróżniejszych zawodach. Druga to: PIONIERZY, CZYLI POCZET NIEWIARYGODNIE PRACOWITYCH POLAKÓW, Marty Dziekiewicz, prezentująca ambitnych, twórczych i znanych ze swych pomysłów i działań Polaków. W obu leksykonach cenne jest podkreślanie bogactwa możliwości rozwijania pasji we współczesnym świecie.

A o jednym Polaku, którego naukowe odkrycie wyprzedziło epokę, mówi książka Anny Czerwińskiej-Rydel, KRYSZTAŁOWE ODKRYCIE. POWIEŚĆ O JANIE CZOCHRALESKIM (Czerwińska-Rydel, 2013). Jana Czochraleskiego możemy określić mianem „ojca elektroniki”, bez niego nie byłoby dziś komputerów, tabletek, aparatów telefonicznych i cyfrowych. Tu w postawie, niewątpliwie twórczej, bohatera liczył się sam akt tworzenia, dający mu taką satysfakcję, że nie odczuwalne były nawet negatywne skutki zmęczenia (Nęcka, 2001).

Zakończenie

Przedstawiane książki mogą służyć jako inspiracja do pobudzania działań artystycznych wśród dzieci. Polecić je można szczególnie do wspólnego czytania osoby dorosłej wraz z dzieckiem, w celu prowokowania dyskusji, zatrzymania się i zadawania pytań. To nade wszystko opowieści o odwadze odkrywania siebie, o dążeniu do kontaktu ze swoimi potrzebami i koniecznym tu zdziwieniu. Bez zdziwienia, zaciekawienia, emocji które temu towarzyszą i uwalniają zasoby kreatywności, nie wyzwoliłaby się żadna twórcza pasja, żadna wiedza. Polecane książki mogą pomóc w otwieraniu przestrzeni myślenia, podejmowaniu wysiłku

pracy nad własnymi brakami, szukaniu drogi do siebie, czego niedostatek w dzisiejszych czasach staje się swoistym dramatem. W dobie multimediów łatwo jest nie dostrzec szansy na rozwój, jaką daje dziecku kontakt z ambitną książką. Kultura popularna czerpie z literatury pięknej, ale modyfikuje ją do swoich celów, „spłaszcza”, „obniża” (Kłoskowska, 2011, s. 271), gdyż celem najważniejszym jest rozbawienie i zapewnienie rozrywki jak największej grupie odbiorców (m.in. w reklamach, skeczach kabaretów, filmach typu *anima*).

Rodzic, nauczyciel czy wychowawca powinien jak najczęściej zadawać pytania otwarte w trakcie lektury z dzieckiem: jak sadzisz, dlaczego? Co sądzisz? A co by było, gdyby? A gdyby było inaczej? Zaś powyższe propozycje lektur zachęcają do takiej gry wyobraźni, inspirują, by czytelnik nie podążał „na ślepo” za obowiązującymi trendami, lecz przyjmował postawę twórczą.

BIBLIOGRAFIA

- Bardijewska, L. (2012). *Księżniczka Koronka i Książę Hafcik*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Chmielewska, I. (2013). *Cztery strony czasu*. Poznań: Media Rodzina.
- Cichocki, S. (2011). *S.Z.T.U.K.A., czyli Szalenie Zajmujące Twory Utalentowanych i Krnąbrnych Artystów*. Warszawa: Wydawnictwo Dwie Siostry.
- Cieślakowski, J. (1985). *Wielka zabawa*. Wrocław: Ossolineum.
- Czerwińska-Rydel, A. (2013). *Kryształowe odkrycie. Powieść o Janie Czochralskim*. Bielsko Biala – Wrocław: Debit, Atut.
- Frankowska, E.A. (2013). *Tajemnica klucza, czyli o tym, czego Zosia i Boguś szukali na Saskiej Kępie*. Warszawa: Wydawnictwo Czerwona Papuga.
- Frączak, A. (2013). *Rany Julek. O tym jak Julian Tuwim został poetą*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Kamińska, K. (2005). *W stronę wielokulturowości w edukacji przedszkolnej*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Kłoskowska, A. (2011). *Kultura masowa. Krytyka i obrona*. Warszawa: PWN.
- Machowiak, A., Mizieliński, D. (2008). *D.O.M.E.K., czyli Doskonałe Okazy Małych i Efektownych Konstrukcji*. Warszawa: Wydawnictwo Dwie Siostry.
- Nęcka, E. (2001). *Psychologia twórczości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Pałasz, M. (2012). *B@jki*. Warszawa: Bis.
- Papuzińska, J. (1992). *Książki, dzieci, biblioteka, z zagadnień upowszechniania czytelnictwa i książki dziecięcej*. Warszawa: Fundacja „Książka dla Dziecka”.
- Szmidt, K.J. (2007). *Pedagogika twórczości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Sidor, D. (2012). *Gdzie jest wydra, czyli śledztwo w Wilanowie*. Warszawa: Wydawnictwo Dwie Siostry.
- Solarz, E. (2010). *D.E.S.I.G.N., czyli Domowy Elementarz Sprzętów i Gratów Niecodziennych*. Warszawa: Dwie Siostry.
- Szuman, S. (1960). Wpływ bajki na psychikę dziecka. (W:) M. Parnowska-Kwiatkowska, Z. Topińska (red.), *Psychologia dziecka w wieku przedszkolnym*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych.
- Świeżak, K., Bogucka, K. (2011). *M.O.D.A., czyli Metki, Obcasy, Dżinsy, Adidasy*. Warszawa: Wydawnictwo Dwie Siostry.
- Tatarkiewicz, W. (1982). *Dzieje sześciu pojęć; sztuka, piękno, forma, twórczość, odtwórczość, przeżycie estetyczne*. Wrocław: Ossolineum.
- Wojnar, I. (1965). *Wychowanie przez sztukę w świetle współczesnym*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.